

ZINĀTNES DZĪVE

PIEKTAIS BALTIJAS ARHEOLOĢIJAS SEMINĀRS (BASE-5)

Igaunijā Tartu pilsētā 2011. gadā no 27. līdz 29. oktobrim notika jau piektais Baltijas teorētiskās arheoloģijas seminārs (saīsināti pazīstams kā BASE), kuru šoreiz, tāpat kā pirmo semināru 2003. gadā, atkal organizēja Tartu Universitāte. Seminārā gan kā referenti, gan klausītāji jau tradicionāli piedalījās dažādu institūciju pārstāvji no četrām Baltijas jūras reģiona valstīm – Igaunijas, Latvijas, Lietuvas un Somijas. Izvēlētā semināra tēma “Arheoloģija šodien: lietas, kas būtu maināmas” ļāva risināt visai plašu Baltijas arheoloģijas problēmu loku – sākot ar izteikti teorētiskiem līdz dažādiem praktiskiem un tehniskiem jautājumiem. Kopumā tika prezentēti 18 referāti, kas bija sadalīti vairākās tematiskās sekcijās.

Semināra pirmajā referātā Andris Šnē (LU Vēstures un filozofijas fakultāte) iepazīstināja ar pētnieciskajām pieejām un to izmaiņām Latvijas arheoloģijā laikposmā no 20. gs. deviņdesmitajiem gadiem līdz mūsdienām. Šajā kontekstā tika skarts arī daudz plašāks jautājums par Eiropas arheoloģijas aktuālākajām tendencēm, norādot uz līdz šim maz apskatītiem un risinātiem jautājumiem (piemēram, ainavu arheoloģija, publiskā arheoloģija, informācijas tehnoloģiju izmantojums u.c.) Baltijas aizvēstures izpētē.

Sekcijā par statistiskā arheoloģiskā avota attiecībām ar pagātnes norisēm tika nolasīti trīs referāti. Elīna Guščika (LU Latvijas vēstures institūts) analizēja arheoloģiskajā literatūrā tradicionāli izdalītos 1.–4. gs. līdzenos kapus uzkalniņu ar akmeņu riņķi kapulauku areālā. Galvenā uzmanība tika vērsta uz šo visai neskaidro liecību atšķirīgo interpretāciju Latvijas un Lietuvas arheoloģijā un dažādu faktoru (pētnieka personības, izpētes metožu, mūsdienu sabiedrības identitātes u.c.) ietekmi noteiktu pagātnes rekonstrukciju izveidē. Estere Orasa (*Ester Oras*, Kembridžas Universitāte) analizēja depoziņu noglabāšanas tradīciju Baltijas reģionā 1.–9. gadsimtā. Balstoties uz depoziņu saturu un vietas, kā arī attiecīgā laika kontekstu, referente parādīja daudzveidīgās iespējas to interpretācijās un paša noglabāšanas procesa rekonstruēšanā. Savukārt Tīna Kuokanena (*Tiina Kuokkanen*) un Anna Kaisa Salmi (*Anna-Kaisa Salmi*) (abas pārstāv Oulu Universitāti) kā vēstures norišu avotu piedāvāja analizēt cilvēka ķermeni. Sasaistot arheoloģisko materiālu ar ikonogrāfisko avotu sniegtajām liecībām par cilvēka uzturu un apģērbu, referente rekonstruēja dažādus

sociālās identitātes jautājumus (vecumu, dzimti (*gender*), statusu utt.) Ziemeļsomijas teritorijas 18. gs. pilsētvidē.

Atsevišķa sekcija bija veltīta jaunākajām pieejām senākā aizvēstures posma saimniecības izpētē. Satu Koivisto (*Satu Koivisto*, Helsinku Universitāte) pievērsās etnoarheoloģijas piedāvātajām iespējām šī jautājuma risināšanā. Analizējot zvejas piederumu veidu un to formu ilgstošu noturīgumu, referente sniedza ieskatu Botnijas līča dienvidu piekrastes zvejniecības raksturā periodā no 6. g.t. beigām līdz 3. g.t. p.m.ē., kas savukārt ļauj tālāk spriest par šīs teritorijas sabiedrību iztikas līdzekļu bāzi un diētu, kā arī par to reakciju uz pārmaiņām ainavā. Valdis Bērziņš (LU Latvijas vēstures institūts) klātesošos iepazīstināja ar zemkopības un lopkopības ieviešanās problemātiku Latvijas arheoloģijā, kas līdz šim cieši saistīta ar protobaltu ienākšanas jautājumu Latvijas teritorijā. Referāta autors pārskatīja līdzšinējos priekšstatus un analizēja tos latviešu kā zemnieku tautas pašidentifikācijas kontekstā.

Semināra otrā diena sākās ar sekciju, kas veltīta reliģijas izpētes jautājumiem Baltijas arheoloģijā. Alģimants Merkevičs (*Algimantas Merkevičius*, Viļņas Universitāte) pievērsās aizvēstures beigu reliģisko norišu rekonstrukcijas iespējām Austrumbaltijā. Par pamatu tika ņemts Kurmaiču mikroreģions, kur jaunākajos pētījumos izdalītas divas atsevišķas darbības zonas – profānā un sakrālā. Referāta ietvaros tika skarts arī plašāks teorētisks jautājums par reliģisko liecību (vietu, dažādu konstrukciju, artefaktu, simbolu u.c.) identifikāciju arheoloģiskajā materiālā, mēģinot definēt vairākus sakrālā aspekta atpazīšanas kritērijus. Šo A. Merkeviča aizsāko diskusiju turpināja Sonja Hukantaivala (*Sonja Hukantaival*, Turku Universitāte) ar referātu, kas bija tieši veltīts rituālo un ikdienas darbību identifikācijas problēmām. Autore izsekoja šī jautājuma risinājumiem historiogrāfijā līdz pat pēdējā laika Eiropas arheoloģijā aktuālajai pieejai strikti nenodalīt pagātnes norises un liecības kādās mūsdienu kategorijās.

Divas sekcijas bija veltītas dažādām arheoloģijas izpētes pieejām un metodēm – gan teorētiskām, gan tehniskām. Teorētiskie arheoloģiskā materiāla izpētes jautājumi tika iztirzāti trīs referātos. Jāks Mells (*Jaak Mäll*, Igaunijas Vēstures muzejs) piedāvāja noraidoši skatīties uz jebkādam definētām pieejām jeb paradigmām arheoloģiskā materiāla interpretācijās, kā vienīgo alternatīvu piedāvājot kritisku racionālismu. Savukārt Marko Marila (*Marko Marila*, Helsinku Universitāte), kritiski analizējot mūsdienu priekšstatus par artefaktiem un pagātnes norisēm, sniedza ieskatu par pragmatisma pielietojuma iespējām arheoloģijā. Turpinot iztirzāt jautājumu par arheoloģiskā materiāla uztveri mūsdienās un tā ietekmi uz mūsu priekšstatiem par pagātni, Ēro Mūrameki (*Eero Muuramäki*, Turku Universitāte) pievērsās zinātniskā reālisma pielietojumam

arheoloģijā. Bez šiem teorētiskās ievirzes priekšlasījumiem trīs referāti bija veltīti arī tehniskajām arheoloģiskā materiāla izpētes metodēm. Giedre Motuzaitē-Matuzevičūte (*Giedre Motuzaitē-Motuzevičiūtē*, Kembridžas Universitāte) norādīja uz līdzšinējām kļūdām un turpmākām ievirzēm Austrumbaltijas reģiona arheoloģiskā materiāla hronoloģijas noteikšanā ar radioaktīvā oglekļa (^{14}C) datēšanas metodi. Referātā tika apskatīti šai datēšanas metodei piemērotākie materiāli un to apjoms, kā arī vērsta uzmanība uz dažādiem blakusfaktoriem, kas var ietekmēt analīžu rezultātus, tādējādi norādot kļūdainu attiecīgo paraugu hronoloģiju. Rūta Kačkute (*Rūta Kačkutē*, Viļņas Universitāte) iepazīstināja ar līdz šim Baltijas arheoloģijā samērā maz izmantotās korespondences analīzes metodes iespējām skaitliski apjomīgā aizvēstures materiāla sistematizēšanā, korelēšanā un izpētē. Savukārt Roms Jarockis (*Romas Jarockis*, Klaipēdas Universitāte) pievērsās Baltijas arheoloģijā maz apgūtām, taču perspektīvām lauka izpētes metodēm. Referātā tika apskatīti jaunāko Lietuvas teritorijā veikto aerālās arheoloģijas un ģeofizikālo pētījumu rezultāti, kas, iepriekš pārbaudot dažādas uzrādītās anomālijas ar arheoloģiskām metodēm, atsevišķos aspektos arheoloģiskos pieminekļus ļauj pētīt, arī niejjaucoties to struktūrā.

Semināra priekšlasījumu daļu noslēdza referāti, kuros tika apskatīta arheologa daudznozīmīgā loma mūsdienu pasaulē un sabiedrībā. Līsa Livina (*Līsa Livin*, Tartu Universitāte) pievērsās ētikas jautājumam arheologa profesijā. Tika skarts aktuāls jautājums par arheoloģisko pieminekļu nozīmības izvērtējumu un aizsardzību, saistībā ar ko arheologs atsevišķos gadījumos var būtiski ietekmēt dažādus procesus (rūpniecības, infrastruktūras u.c. attīstību) apkārtējā vidē. Aizsākto diskusiju par pieminekļu aizsardzību turpināja Ingrida Ulste (*Ingrid Ulst*, Tartu Universitāte), īpašu uzmanību veltot šobrīd visā Baltijas reģionā aktuālajai t.s. mantraču postījumu problēmai. Kā viens no risinājumiem tika piedāvāta Igaunijā pavisam nesen uzsāktā t.s. mantraču apmācības programma un sertificēšana, tādējādi radot līdzatbildību un izpratni par arheoloģisko pieminekļu saglabāšanu un nejauši atklāto pieminekļu reģistrēšanu. Tāpat autore norādīja uz dažādu institūciju, sabiedrisko mediju, kā arī ikviena sabiedrības locekļa atbildību pieminekļu aizsardzībā.

Bez apskatītajiem priekšlasījumiem tika prezentēti arī divi t.s. stenda referāti. Martins Malve (*Martin Malve*, Tartu Universitāte), balstoties uz Tartu apkārtnes kapulauku materiālu, bija sagatavojis ieskatu par sifilisa radītajām kaulu paleopatoloģijām. Savukārt Kati Mirjama Sarajervi (*Kati Mirjam Sarajärvi*, Somija) deva ieskatu par senāko stikla priekšmetu atradumiem un to datējumu Botnijas līča apkaimē.

Jāpiemin, ka seminārā bija iekļautas arī divas ekskursijas, ko vadīja Martins Malve un Anti Lillaks (*Anti Lillak*, Tartu Universitāte). Viena

ekskursija bija pa naksnīgo Tartu pilsētu, bet semināru noslēdza pilsētas tuvākās apkārtnes arheoloģisko pieminekļu apskate dienas garumā. Tartu pilsētā galvenā uzmanība tika veltīta arheoloģiski pētītajām vietām, sniedzot ieskatu jaunākajos atklājumos par pilsētas izveidošanās un attīstības vēsturi. Arī Tartu apkārtnē tika apskatīti tieši arheoloģiski pētītie pieminekļi. Ekskursija sākās ar 15. gs. beigās celtās Puhjas (*Puhja*) baznīcas un kapsētas apskati. Tāpat tika apmeklēts interesants ar periodu no 1. g.t. pirmās puses līdz 13.–14. gs. datējams pieminekļu komplekss – Altlāri (*Alt-Laari*) pilskalns ar apmetnes vietu, kā arī pavisam netālu – ap 0,5 km attālumā esošais Erumē (*Erumäe*) pilskalns. Vēl viena no apmeklētajām senajām dzīvesvietām bija gan ar mūsu ēras sākumu, gan ar periodu no 8. līdz 11. gs. datējamais Pēdu (*Peedu*) pilskalns, kas uzskatāms par pirmo plašāk pētīto šāda veida nocietināto dzīvesvietu Igaunijā. No apbedījumu vietām bez minētās baznīcas kapsētas vēl tika apskatīta no viduslaikiem līdz pat 18. gs. izmantotā Vellaveres (*Vellavere*) ciema kapsēta. Savukārt ekskursijas noslēgumā tika apmeklēti Jāgupi (*Jaagupi*) tarandu kapi, kas ir uzskatāms piemērs visplašāk izplatītajam agrā dzelzs laikmeta (1.–4. gs.) apbedīšanas tradīciju veidam Igaunijas teritorijā.

Kopumā piektajā teorētiskajā Baltijas arheoloģijas seminārā tika iezīmētas daudzas nozīmīgas, līdz šim Baltijas arheoloģijā maz risinātas problēmas, sniedzot jaunus virzienus turpmākai Baltijas arheoloģijas attīstībai. Jau pati teorētiskā arheoloģija Baltijā līdz šim ir maz skarta un joprojām nenovērtēta. Par to liecina arī atkāpes no sākotnējās teorētiskās ievirzes pašā seminārā, kur viena no sekcijām bija veltīta tehniskajām izpētes metodēm. Arī tām Baltijas arheoloģijā, bez šaubām, ir ļoti nozīmīga loma, tomēr tieši teorētiskā arheoloģija paver visplašākās iespējas atsevišķus, ar tehniskām metodēm noskaidrotus faktus sasaistīt kādā vienotā aizvēstures vai vēstures stāstā. Visi šī Baltijas arheoloģijas semināra referāti, tāpat kā iepriekšējos semināros prezentētie, tiks publicēti atsevišķā rakstu krājumā, ko plānots izdot līdz nākamajam semināram. Sestais Baltijas teorētiskās arheoloģijas seminārs paredzēts 20113. gadā Lietuvā.

Elīna Guščika

ATSKAITES SESIJA PAR ARHEOLOGU UN ANTROPOLOGU PĒTĪJUMIEM LATVIJĀ 2010. UN 2011. GADĀ

2012. gada 26. aprīlī norisinājās LU Latvijas vēstures institūta organizētā kārtējā atskaites sesija par arheologu un antropologu pētījumiem Latvijā 2010. un 2011. gadā. LU Latvijas vēstures institūta direktors Guntis